

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE ALLAH'A YÖNELİK HİTAPLAR
ADDRESS FORMS FOR ALLAH (GOD) IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE

Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ
Kocaeli Üniversitesi

Özet

İslamiyet'in kabulüyle birlikte sonra toplumsal ve kültürel hayatta yaşanan değişiklikler edebî ürünlere de yansımıştır. 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar edebiyat tarihimize damga vurmuş olan Klâsik Türk edebiyatının temeli de İslâmî kültüre dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle İslâmî kültür bu süreçte mensur ve manzum olarak yazılan binlerce esere hakim olmuştur. Başta Allah'a ve Hz. Peygamber'e ve sonra da diğer İslam büyüklerine yönelik duygu ve düşüncelerin dile getirildiği eserler yazmak şair ve yazarların ilk tercihleri arasında olmuştur. Şairler ve yazarlar, bazen İslâmî kültür çerçevesinde hacimli bir eser kaleme almışlar bazen de herhangi bir konuda yazdıkları eserlerde yine bu kültüre yer vermişlerdir. Bu çerçevede tevhid, münacaât, esma-i hüsnâ gibi Cenab-ı Allah'la ilgili eserler yazan şairler; na't, mi'râciyye, siyer, hilye gibi türlerle de Hz. Peygamber'i anlatmışlardır. Dört halife başta olmak üzere evliyaların ve din büyüklerinin hayatları etrafında yazılan eserler de yine İslâmî kültürün tesiriyle oluşturulmuştur. Yine bu edebiyatta Kur'ân ve hadis gibi İslâmî kaynaklardan da sıklıkla istifade edildiği görülmektedir.

İslâmî kültürün bu denli yoğun tesirinde olan klâsik edebiyatımızda eserlere öncelikle Allah'a ait duygu ve düşüncelerin anlatıldığı bölümlerle başlamak bir gelenektir. Bu bölümlerde veya eserin ilerleyen bölümlerde "Allah'la irtibat koparılmamaya" çalışılır. Bu sebeple daima Allah'a yönelik hitaplar görülür. Başta tevhid ve münacaâtlar olmak üzere kaside, gazel vb. türler içinde de karşımıza çıkan Allah'a yönelik hitaplar bir yandan şairin Allah karşısındaki acziyetini, konumunu ve küçüklüğünü ortaya koyarken diğer yandan da Allah'ın ulûhiyetini ve rubûbiyyetini, kudretini, rahmetini ve İslâmî gelenek içindeki Allah tasavvurunu anlatır. Hitaplar aynı zamanda, hitap edenin muhataba (hitap edilene) karşı duygularını ve ona verdiği kıymet ve ehemmiyeti de gösterir. Bu sebeple hitaplar, şair ve yazarların Allah'a bakış açılarını ortaya koyması bakımından göz ardı edilmemesi gereken önemli dil birimlerindedir. Edebiyat tarihimiz şair ve yazarların Allah'a yönelik hitaplarıyla doludur. Çalışmamızda, klâsik edebiyat şairlerimizin Allah'a yönelik hitaplarından örnekler sunulacak ve hitaplar üzerinden şair muhayyilesindeki Allah anlayışı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, Allah, Hitaplar.

Abstract

After the adoption of Islam, changes in social and cultural life were reflected in literary works. The foundation of Classical Turkish literature, which has marked our history of literature from the 13th to the 19th centuries, is also based on Islamic culture. In other words, Islamic culture dominated thousands of works written as prose and verse in this process. Among the choices of the first poets and writers were primarily to write works expressing their feelings and thoughts about Allah, Muhammad and other Islamic elders. Poets and

writers sometimes wrote a voluminous work within the framework of Islamic culture and sometimes they included this culture in their works on any subject. Within this framework, poets and writers wrote about Allah (God) such as tevhid, munacaat, esma-i husna. They also described the Prophet Muhammad with species such as na't, mi'râciyya, siyer and hilye. The works written around the lives of the religious elders, especially the four caliphs, were also created by the influence of Islamic culture. It is also seen in this literature that Islamic sources such as the Qur'an and hadith are frequently used.

In our classical literature, it is a tradition to start with chapters in which the feelings and thoughts about Allah are explained. Poets and writers try to make contact with God in these chapters or in the following chapters. Therefore, there always appear appeals to God. They wrote various works such as tevhid, munacaat, gazel, qaside about Allah (God). They manifest their helplessness and express the greatness of Allah in these works. So, address forms are considered as indicators of value and importance given to the addressee. In our study, will be presented xamples of classical literature poets' address forms to Allah (God) and the understanding of Allah in poet imagination will be tried to be determined.

Keywords: Clasiccal Turkish Literature, Allah (God), Address Forms.

GİRİŞ

Bir dilin ifade gücünü ve o dili konuşanların kültürel kimliğini yansıtan önemli dil birimlerinden biri olan (Alkan Ataman, 2019, 287-306) hitaplar, kişilerarası ilişkilerin derecesini göstermek, söze farklı bir değer yüklemek, vurguyu belirgin hale getirmek gibi amaçlara yönelik olarak kullanılır (Yıldırım, 2017: 132-137). Bu önemli dili birimi, *hitap eden* ile *hitap edilen* arasındaki konumu ve *hitap edenin hitap edilene* bakış açısını ortaya koyar.

Edebiyat tarihimiz boyunca yazılan edebî ürünlerde hitaplar önemli bir yer teşkil eder. Özellikle kendine has büyüü ve cazibesi olan şiir dilinde hitaplar, işlenen konuya göre farklı varlıklara karşı kullanılan önemli şiir malzemelerinden biridir. Bu bağlamda tebliğimizde klâsik Türk şiirinde Allah'a yönelik hitapları genel hatlarıyla incelemek istiyoruz.

Allah'a yönelik hitaplarda çoğu zaman *ey*, *iy*, *v'ey*, *â*, *yâ* gibi seslenme edatları kullanılır. Seslenme edatlarıyla oluşturulan hitap ifadelerini *sadece Allah'ın isimleriyle oluşturulan hitaplar* ve *Allah'ın isimlerinin başka kelimelerle birlikte kullanılmasıyla oluşturulan hitaplar* şeklinde tasnif etmek mümkündür. Bunların haricinde görünüşte bir seslenme edatı içermeyip anlamsal olarak hitap ifade eden kullanımlar da ayrı bir bölüm olarak ele alınacaktır.

1. Seslenme Edatları ve Allah'ın İsimleriyle Oluşturulan Hitaplar

Seslenme edatları Allah'ın *esmâü'l-hüsna* olarak bilinen isimleriyle birlikte kullanılarak hitap ifadeleri oluşturulmaktadır. Ayrıca Allah'ın ismini karşılamak için şiir dilinde ve halk arasında kullanılan Şâh, Padişâh, Perverdigâr, Hudâ, Hudâvend gibi kelimelere de hitap ifadelerinde yer verilmektedir.

Aşağıdaki beyitte, Allah'ın altı ismi *ey* seslenme edatıyla birlikte kullanılmıştır:

Ey Kadîr ü Alîm ü Hayy ü Kadîm

Feth-i bâb eyle ey Kerîm ü Rahîm

(Ahmed-i Rıdvân, 45)

Bir başka beyitte “iy” hitap ifadesiyle birlikte Hak ismine yer verildiğini görüyoruz:

Günâhumdan çü fazlun çokdur *iy Hak*

Koma ben bendeni düzâhda mutlak (Larendeli Hamdi, 16)

Aşağıdaki örnekte Cevâd ve Hayy isimleri tek başlarına seslenme edatıyla birlikte kullanılırken Mevlâ isminin tamamlayıcısı durumundadır:

Ey Cevâd ü Hayy ü fazlı çok olan Mevlâ meded

Sığınırım sana sendendir kula afv u meded (Âdile Sultan, 158)

Kelime sonlarına gelen â seslenme edatıyla Allah’ın yaratıcı olduğu vurgulanır:

Hâlikâ çünkim yaratdun âlemi

Rûzî kıldun herkese bir âlemi (Üsküplü Atâ, 12)

Bir başka şair, Allah’ın ismini zikretmeden onun yüceliğini ifade sadedinde söylenen “Teâlâ” kelimesini hitap ifadesi olarak kullanır:

Ey Ta‘âlâ kankı fazlın vasfını şerh eyleyem

Derdin cur‘asın nûş eyledüm mürvet budur (Ümmî Sinan, 84)

Aşağıdaki beyitte, Allah’ın Hâfız ve Nâsır ismiyle birlikte Farsça “Yaratılmışları besleyen ve yetiştiren” anlamındaki Perverdigâr kelimesiyle Allah’a hitap edildiği görülmektedir:

Hâfız u Nâsırsın ey Perverdigâr (Âdile Sultan, 153)

Gaflet karanlığına düşmekten muztarip olan şair, Hayy ve Gaffâr ismiyle kendisi için hidayet mumu talebindedir:

Benem zulmât-ı gafletde giriftâr

Hidâyet şem‘i vir *iy Hayy u Gaffâr* (Larendeli Hamdi, 11)

Tanrı karşılığında kullanılan *Îlâh* kelimesi de şairlerin hitap esnasında en fazla yer verdikleri kelimelerdendir:

Yâ Îlâhî kıl bu nazmın sâtırın

Rahmetinle râzı eyle hâtırın (Diyarbakırlı Ahmedî, 18)

Yâ Îlâhî lutf idüben eyle dâd

Söyledüğüm sözlere vir sûz u dad (Üsküplü Atâ, 13)

Hem halk dilinde hem de şiirde Allah’a hitap edilirken Rab kelimesine çok fazla rağbet edildiği bilinmektedir:

Yâ Rab isyân ile tutdum yüzimi dergâhına

Ben kulum kârım hatâdır sen kerem eyle bana (Âdile Sultan, 155)

Aşağıdaki dörtlüğün ilk ve son mısraında hem *Îlâhî* hem de *Rab* kelimeleriyle hitap edilmektedir. Dörtlüğün ikici mısraında doğrudan bir seslenme ifadesi olmasa da anlam olarak birinci mısraa bağlılıktan dolayı hitap söz konusudur. Son mısraıda ise *Rab* kelimesine *bizim* anlamındaki Arapça *nâ* sahiplik ifadesi eklenerek hitap edildiğini görüyoruz:

Yâ ilâhî senden özge yok Hudâ
Pâdişâh-ı bî-zevâl-i Kibriyâ
Bir şerîk ü bür nazîr olmaz sana
Hükmile fermân senin *yâ Rabbenâ* (Âdile Sultan, 153)

Aşağıdaki beyitte Allah'ın *Zâhir*, *Bâtın* ve *Mu'în* isimlerine de atfen *Rab* kelimesiyle hitap edildiği görülür:

Zâhir ü *Bâtında yâ Rabbî* bana sen ol *Mu'în*
Âdile aşkıyla âbâdan *yâ Rabbenâ* (Âdile Sultan, 155)

Esmâ-i hüsnâda olmamasına rağmen şiir dilinde çokça kullanıldığını gördüğümüz *Hudâ*, Allah'a hitap edilirken başvurulan kelimelerden biridir:

İ'tirâf idüp hatâma rûz u şeb kan ağlarım
Mücrimîne afv u gufrânın sezâdır *ey Hudâ* (Âdile Sultan, 156)

Efendi, sâhip, hükümdar gibi anlamları olan ve Tanrı karşılığında kullanılan *Hudâvend* kelimesine â seslenme edatı eklenir ve “*ey Hüdâvend*” şeklinde bir hitap ifadesi oluşturulur:

Hudâvendâ Hudâvendâ bu dil senden nazar ister
Hidâyet birle fazlımla anı kıldum bana ben yâr (Ümmî Sinan, 109)

Padişah demek olan *şeh/şâh* kelimesine â seslenme edatı eklenerek “*Ey padişah!*” anlamı verilir:

Kıl âgâh hem de vasla lâyık olayım
Ol açık kapuna geldim el-amân afv it *Şehâ* (Âdile Sultan, 155)

Verilen örneklerde görüldüğü üzere, gerek esmâ'ül-hüsnâda olan isimleriyle gerekse kullanım yerine ve bağlamına göre Allah'ı çağrıştıran kelimelerle hitap ifadeleri oluşturulmaktadır. Konuya ışık tutacak benzer başka örnekler de aşağıda yer almaktadır:

Ümmî Sinânın *yâ Gani*
Bildim ki çokdur 'isyânı
Bağışlasın diyü seni
Dergâhına niyâz ider (Ümmî Sinan, 108)

Seninle *zâhir* oldu cümle eşyâ hep senin varlık
Ki sensin *Evvel* ü *Âhirde Zâhir* ü *Bâtın yâ Rab* (Âdile Sultan, 156)

Hem *Kerîmsin* hem *Rahîmsin* hem *Azîmsin ey Hudâ*
Gazâbını rahmetin sebkat ider eyle meded (Âdile Sultan, 158)

Bakma *yâ Rab* sevâd-ı defterüme
Anı ur âteşe benüm yirüme (Azmî-zâde Hâletî, 54)

Ben fakîr-i bî-çâre geldim bâbına *ey Pâdişâh*
Rahmetin bahrine yokdur hadd ü inâyet kıl meded (Âdile Sultan, 158)

Deryâ-yı ulûhiyyetine nisbeten *ey Şâh*
Gûyâ ki iki katre durur dünya vü ‘ukbâ (Şâhî, s. 47)

Hudâyâ Hudâlık sana yaraşur
Nitekim gedâlık bana yaraşur (Adlî, 39)

On sekiz bin ‘âleme sensin *Îlâh*
Râzıkı hem hâfızısın *ey Hudâ* (Ümmî Sinan, 35)

Dile hem-dem eyle *yâ Rab*
Uşşâkuna mahrem eyle *yâ Rab*(Vahyî, 21)

Ta ‘âla’ llâh yâ Hannân ki zâtına zevâl olmaz
Yüce *Sultân yâ Mennân* nüzûle intikâl olmaz (Ümmî Sinan, 32)

Zehî *Evvelsin ey Hâdî* viresin cümle murâdı
Senündür kaygu vü şâdî ana bir gayri hâl olmaz (Ümmî Sinan, 32)

Vâdî-i isyâna düşdük kıl inâyet *Rabbenâ*
Mücrim ü âsîlerüz eyle hidâyet *Rabbenâ* (Beyânî, 55)

Ey Zü’l-celâl ü Kerîm ü Rahîm olan *Allah*
Âciz-i ‘ibâdına dest-gîr olan *Allah* (Âdile Sultan, 159)

Bana bes ism-i *Gufrânın* derûnumda meden *yâ*
Ki *Settâr* ismine afvınla kıl nâ’il meded *yâ Hak* (Âdile Sultan, 159)

Kulluğa lâyük görüp halk eyledün biz kullarun
Bize bakmaz mı bu devlet bu sa’âdet *yâ Latîf*(Ubeydî, 36)

2. Allah’ın İsimleriyle Başka Kelimelerin Birleştirilmesiyle Oluşturulan Hitaplar

Seslenme edatlarının yanında Allah’ın isimlerine başka kelimelerin eklenmesiyle oluşturulan hitap ifadeleri, şairlerin duygu dünyalarını ortaya koymasına bakımından ayrı bir önem arz etmektedir.

Aşağıdaki örnekte, Hâlik (yaratıcı) ve Mübdi’ (tüm eşyayı/varlık âlemini yoktan var eden) isimleriyle tamlama oluşturulduğu görülmektedir. Beytin ikinci mısraı birinci mısram

devamı mahiyetindedir ve her zerrede Allah'ın eserini müşahede etmenin mümkün olduğuna vurgu yapılmaktadır:

*Ey Hâlik-i kevneyn ü ey Mübdi'-i eşyâ
V'ey gün gibi her zerrede âsârî hüveydâ* (Şâhi, 1)

Aşağıdaki örnekte, Allah'a *rahmet ve kerem sahibi oluşuna* atıfla hitap edildiği görülmektedir. Mısırada kullanılan erham ve ekrem kelimeleri, aynı zamanda Rahîm ve Kerîm isimlerini hatırlatır:

Ey zât-ı pâk-i erham ü ekrem olan Hudâ (Meşhûrî, 26)

Aşağıdaki ilk beyitte Hâlik-ı cân (canı yaratan) terkibi ile, ikinci beyitte ise var olan her şeyin Hudâ'sı anlamında *Hudâ-yı mümkünât* şeklinde hitap ifadesi oluşturulmuştur:

*Âferîn ey Hâlik-ı cân âferîn
Dest-i sununa hezârân âferîn (Üsküplü Atâ, 10)
Emrûn ile ey Hudâ-yı mümkünât
Saldı sahrâ-yı vücûda mümkün at (Üsküplü Atâ, 10)*

Zeval bulmaz kerem sahibi anlamına gelen "Ey Kerîm-i Lâ-yezâl!" hitabıyla birlikte Allah'ın fazlına ve lütfuna atıf yapılmıştır:

Fazl u lutfun olmayınca ey Kerîm-i Lâ-yezâl (Ubeydî, 37)

Bir başka beyitte, gece gündüz kullarının (aşkın verdiği ızdırapla) ağlayıp inlediği celâl sahibi olarak Allah'a hitap söz konusudur:

*Rûz u şeb bu bendesini zâr iden ey Zü'l-celâl
Gâhice mesrûr eyle kabl-i mahzûnum meded* (Âdile Sultan, 158)

Aşağıda bazen esmâ-i hüsnâda yer alan bazen de İslâmî kültür dairesinde bilinen ve kullanılan Allah'ın isimlerinin başka kelimelerle birlikte seslenme edatları eklenerek hitap ifadesi oluşturduğu örnekler yer almaktadır:

Ey günahkâr kullarına şefaâ eden:

Şefi'ü'l-müznibînâ dest-i cürmüm dâmen-i lutfun (Lebîb, 168)

Ey hastaların belalarına deva olan:

Ey devâ-yı belâ-yı bîmârân (Hâletî, 54)

Ey kâinâtı ve kâinât içinde dünyayı yaratıp, insanları yoktan var eden:

*Ey kılan kâr-gâh-ı dehri binâ
Bizi yokdan var eyliyen Mevlâ* (Hâletî, 54)

Ey bir nazarıyla en sıradan kulunu bile feleklerden yüce bir makama erdiren, dünyayı bahşeden padişah:

Ey şâh-ı cihân-bahş kılursın nazar itsen

Ednâ kulunun yerini eflâkden a'lâ (Behiştî, 60-61)

Ey her zerrede güzelliğinin yansıması apaçık görülen:

Vey aks-i cemâlün yine her zerrede peydâ
Gâyetde `ayânsın (Ahmed Nâmî, 41)

Ey varlık âlemini yapan (yaratan):

Nâmîye ki hayret-dih olur fikr-i sıfâtun
Ey Sâni`-i mevcûd (Ahmed Nâmî, 41)

**Ey ihsanı herkesi kuşatan Hudâvend ve (Mennân ismiyle) sınırsız nimetler vererek
kullarını/halkı yaratan:**

Ey Hudâvend-i 'amîmü'l-ihsân
Hâliku'l halk-ı kerîmü'l-Mennân (Nevî-zâde Atâyî, 22)

**Ey günahkâr kullarına rahmetiyle muamele eden, sonsuz mağfiret ve ihsan
sahibi:**

Ïy ehl-i cürme rahmet ile eyleyen cezâ
Gaffâr-ı lâ-yezâl ü Hudâvend-i zü'l-'atâ (Süheylî, 50)

Ey maharetiyle Kerîm, Celâl ve sonsuzluk sahibi olan:

Ïy Kerîm-i kâr-sâz u zü'l-celâl ü bî-zevâl (Larendeli Hamdi, 9)

Ey ismi lütuf hazinesi olan:

Ey genc-i atâ tılısmı ismün
Sen genc-i nihân cihân tılısmun (Fuzûlî, 4)

Ey varı yok yoku da var eden:

Ey varı yoh eyleyen yohı var
Yoh varlığında zann ü inkâr (Fuzûlî, 4)

Ey ortağı olmayan, ezel ve ebed sırlarını bilen:

Ey şirk ü şerîkden münezzeh
Sırr-ı ezel ü ebedden âgeh (Fuzûlî, 4)

Ey niçin ve nasıl gibi sorulardan uzak, hiçbir şeye muhtaç olmayan:

Münezzehdür vücûdun mâsivâdan
Samed'sin ey Çalap çûn ü çerâdan (İbrahim ibn-i Bâlî, 1)

Ey ismi arzu kapılarının açılmasının vesilesi, isminin anılması zevk ehlinin dostu:

Ey mûnis-i ehl-i zevk yâdun
Ebvâb-ı emel kilîdi adun (Fuzûlî, 4)

Ey ismi âşıkların eğlencesi olan ve zikri gönülleri dinlendiren:

Âşıkların eğlencesi ism-i zâtın yâ Rabbenâ
Cânlarının dinlencesi zikr-i zâtın yâ Rabbenâ (Ümmî Sinan, 36)

Ey ruh cevherini parlatarak yaralı bedenlere deva bahşeden:

Eyâ rûşen-nümâ-yı cevher-i rûh
Devâ-bahş-ı zahûm-ı cism-i mecrûh (Larendeli Hamdi, 3)

3. Anlamsal olarak Hitap İfade Edenler

Klâsik edebiyatta, herhangi bir seslenme edatı içermeden mısraın veya beytin anlamından hitap ifade ettiği belli olan kullanımlar vardır. Sözgelimi, aşağıdaki beyitte Allah'ın Vâhid ve Kâhhâr isimlerini zikreden şair, herhangi bir seslenme edatı kullanmadığı halde beyte hitap anlamı vermiştir:

Ki sensin *Vâhid ü Kâhhâr* bizi eyle sana sen yâr
Ne önün var ne sonun var ne sag u ne şimâl olmaz (Ümmî Sinan, 32)

Seslenme ifadeleriyle de kullanıldığını gördüğümüz *İlâh* kelimesinin Arapçada “benim” demek olan “î” sahiplik eki eklenerek “Benim İlah'ım!” anlamıyla kullanılması oldukça yaygındır. Her ne kadar herhangi bir seslenme edatı içermese de kelimenin anlam olarak hitap ifade ettiği açıktır. İlâhî kelimesi bazen tek olarak, bazen Allah'ın isimlerinden bir veya birkaçıyla birlikte bazen de başka kelimelerle anlamsal bir bütünlük oluşturacak şekilde hitap ifadesi olarak kullanılır. Aşağıda konuyla ilgili örnekler yer almaktadır:

İlâhî rû-siyeh bir mücrimüm abd-i günehkârum
Ser-â-pâ garka-i çirk-âb-ı isyân lâyıık-ı nârum (Katipzâde Sâkıb, 105)

İlâhî nefis (ü) şeytâna uyup bî-had günâh itdüm
İnâyet senden olmazsa sezâ-yı kahr u âzârum (Katipzâde Sâkıb, 105)

İlâhî lutf u ihsân it bizi îmândan ayırma
Şefî' idinmişüz anı ki zâtında risâlet var (Ravzî, 50)

İlâhî 'âcîz ü bî-çâreyem rahmet zamânıdır
'Azâbun çekmege bende bilürsin kim ne tâkat var (Ravzî, 51)

İlâhî sensin ol *Kâdî-yi Hâcât*
Ki lâyııkdır sana arz-ı münâcât (Sümbülzade Vehbî, 28)

Sinân Ümmî za'ifi sen *İlâhî*
Kapından ayırma olmasun işi zâr (Ümmî Sinan, 99)

İlâhî sensin ol Ma'bûd bi'l-hak
Vücûd-ı vâcibin mevcûd-ı mutlak (Sümbülzade Vehbî, 28)

İlâhî Hayy u Kayyûm-ı ebedsin
Şerîkin yokdur Allâhu ehad63sın (Sümbülzade Vehbî, 28)

Ezel sensin ebed sensin *İlâhî*
Çü sensin pâdişehler pâdişâhı (Sümbülzade Vehbî, 28)

İlâhî sensin ol *Bâkî* vü dâ'im
Senin emrinle âlem oldu kâ'im (Sümbülzade Vehbî, 28)

İlâhî sensin ol *Hallâk* u *Rezzâk*
Edersin cümle mahlûkâtı irzâk (Sümbülzade Vehbî, 29)

İlâhî eyleyip *tenzîl-i furkân*
Bize ihsân kıldın nûr-ı îmân (Sümbülzade Vehbî, 29)

SONUÇ

Tebliğimizde klâsik Türk edebiyatında Allah'a yönelik hitaplara değinilmeye çalışılmıştır. Seslenme edatlarıyla oluşturulan hitap ifadeleri, *sadece Allah'ın isimleriyle oluşturulan hitaplar* ve *Allah'ın isimlerinin başka kelimelerle birlikte kullanılmasıyla oluşturulan hitaplar* şeklinde tasnif edilmiştir. Ayrıca *bir seslenme edatı içermediği halde anlamsal olarak hitap ifade eden* kullanımlara da yer verilmiştir. Allah'a yönelik hitapların, yapılacak kapsamlı çalışmalarla kendi içinde daha farklı ve çeşitli tasniflerle genişletilebileceğini ifade etmek gerekir.

KAYNAKÇA

Alkan Ataman, H. (2019). Kutadgu Bilig'de Hitaplar ve Göreceli Seslenişler. *SUTAD*. S. 45, s. 287-306.

Abdelmaksoud, Belal Saber Mohamed (2004). *Leylâ ile Mecnûn Mesnevisinin Arap, Fars ve Türk Edebiyatı'nda Ele Alınış Biçimi ve Larendeli Hamdî'nin Eseri*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Aksoyak, İ. Hakkı (2018). Üsküplü Atâ, Tuhfetü'l-Uşşâk. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)

Altun, Mustafa (2017). *İbrahim ibn-i Bâlî, Hikmet-nâme 1-2*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)

Aydemir, Yaşar (2017). *Ravzî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)

Aydemir, Yaşar (2018). *Ramazan Behiştî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)

Aydemir, Yaşar-Halil Çeltik (2017). *Meşhurî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)

Başpınar, Fatih (?). *Beyânî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)

- Bayram, Yavuz (2018). *Adlî Dîvânı (Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sâni)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Bilgin, A. Azmi (?). *Ümmî Sinan Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Çelik, Halil (2017). *Ahmed-i Rıdvan Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Doğan, Muhammet Nur (?). *Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Harmancı, M. Esat (2017). *Süheylî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Kadıoğlu, İdris (2017). *Diyarbakırlı Ahmedî, Yûsuf u Züleyhâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Kaya, Bayram Ali (2017). *Azmizâde Hâletî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Kılıç, Filiz (2018). *Şâhî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Kırbyık, Mehmet (2017). *Katipzâde Sâkîb Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Koçak, Aynur (1996). *Âdile Sultan Divânı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Kurtoğlu, Orhan (2012). *Lebîb Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Taş, Hakan (2004). *Vahyî Divanı ve İncelenmesi*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Tümer, M. Fırat (2007). *Ubeydî Divanı'nda Dini ve Tasavvufî Unsurlar*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Yelten, Muhammet (2017). *Nev'î-zâde Atâyî, Sohbetü'l-Ebkâr*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Yenikale, Ahmet (2017). *Ahmet Nâmî Dîvânı ve İncelemesi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Yenikale, Ahmet (2017). *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>)
- Yıldırım, N. (2017). Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Kadına Yönelik Hitaplar. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, C. 1, S. 1, s. 123-137.

*11. International Congress on
Social Ssciences
«China to Adriatic»
November 8-10, 2019
Bursa, Turkey*

FULL TEXTS BOOK

Editors

Dr. Veli BATDI

Zhanuzak ALIMGEREY

ISBN- 978-625-7029-18-6

CONGRESS'S IDENTIFICATION

CONGRESS NAME

XI. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES, CHINA TO ADRIATIC

DATE AND PLACE

November 8-10, 2019
Bursa, TURKEY

ORGANIZING ORGANIZATION

IKSAD - Institute of Economic Development and Social Research

Head of Organizing Committee

Prof. Dr. Mustafa TALAS

COORDINATOR

Zhanuzak ALİMGEREY

INTERNATIONAL SPEAKERS

Taleh HALILOV (Azerbaijan)
Blessing Oluwatoyin Godwin (Nigeria)
Lazura KAZYKHANKYZY (Kazakhstan)
A.Kirichenko (Ukraine)
Dinara FARDEEVA (Russia)

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS

112

NUMBER OF REJECTED PAPERS

17

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

CONGRESS LANGUAGES

Turkish and all dialects, English, Russian

PRESENTATION

Oral presentation

Institute Of Economic Development and Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75

E-posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org.tr www.iksadkongre.org

All rights of this book belong to İKSAD. It may not be copied or reproduced without permission. Legal and ethical responsibility of the works in the book belongs to the authors.

İksad Publications - 2019©

Issued: 24.12.2019

ISBN - 978-625-7029-18-6

SCIENTIFIC COMMITTEE

Dr. Abdigappar MAVLYANOV
Kyrgyzstan National University

Dr. Adil AKINCI
Kırklareli University

Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. A.S. KIDIRSAEV
Makhambet U. Batı Kazakhstan State University

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA
Orleu National Development Institute

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir University

Dr. Berrin GUZEL
Adnan Menderes University

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kyrgyz Economy University

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAEV
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Duygu TALİH AKKAYA
Yalova University

Dr. Elvan YALCINKAYA
Ömer Halisdemir University

Dr. Fazlı YILDIZ
Kütahya Dumlupınar University

Dr. Hakan CANDAN
Karamanoglu Mehmetbey University

Dr. Halil AKMESE
Necmettin Erbakan University

Dr. Isaevna URKIMBAEVA
Abilai Khan International Relations University

Dr. Kasım KARAMAN

Erciyes University

Dr. Kenes JUSUPOV

M. Tinisbaev Kazakh Communication Academy

Dr. Kulas MAMIROVA

Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Maha Hamdan ALANAZI

Riyad King Abdulaziz Technology Institute

Dr. Malik YILMAZ

Ataturk University

Dr. Mavlyanov ABDIGAPPAR

Kyrgiz Elaralık University

Dr. Maira MURZAHMEDOVA

Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Metin KOPAR

Adiyaman University

Dr. Mustafa GULEC

Ankara University

Dr. Mustafa UNAL

Erciyes University

Dr. Mustafa TALAS

Omer Halisdemir University

Dr. Necati DEMIR

Gazi University

Dr. Nuran AKSIT ASIK

Balikesir University

Dr. Nuray PAMUK ÖZTÜRK

Karamanoglu Mehmetbey Üniversitesi

Dr. N.N. KERMANOVA

Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Osman Kubilay GUL

Cumhuriyet University

Dr. Ozlem GUZEL

Akdeniz University

**Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training University**

**Dr. Sibel Mehter AYKIN
Akdeniz University**

**Dr. Sevcan YILDIZ
Akdeniz University**

**Dr. Selahattin AVŞAROĞLU
Kırgızistan Türkiye Manas University**

**Dr. Şeyda Ferah ARSLAN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi**

**Dr. Umran TURKYILMAZ
Gazi University**

**Dr. Vecihi SONMEZ
Batman University**

**Dr. Vlademir VISLIVİY
Ukraine National Technical University**

**Dr. Zhaparkwlova N. IKSANOVA
Al – Farabi Kazakh National University**

**Dr. Zongxian FENG
Xi'an Jiatong University**

**Dr. Zuhall ONEZ CETIN
Usak University**

**Yusuf DEMİR
Cumhuriyet University**